

MAŁGORZATA MARKOWSKA

MAŁA BROŃ I LEKKIE UZBROJENIE – DUŻY PROBLEM PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

W problematyce międzynarodowego handlu uzbrojeniem na uwagę zasługuje globalny handel małą bronią i lekkim uzbrojeniem („*small arms and light weapons*”). Wielkość handlu tym rodzajem uzbrojenia jest trudna do oszacowania z uwagi na bardzo dużą ilość przeprowadzanych transakcji. Handel ten wzrasta, bez względu na ogólny spadek ilości transferowanego uzbrojenia¹. Szacuje się, że wartość globalnego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem, na który władze państwowe wydały odpowiednie zezwolenie, wynosi ponad 7 bilionów \$ rocznie, w tym na amunicję przypada ok. 4,3 bilionów \$². W dużej mierze jest to spowodowane zwiększeniem ilości małej broni i lekkiego uzbrojenia na międzynarodowym rynku broni w latach 90-tych, w związku z zakończeniem zimnej wojny i redukcją sił zbrojnych przez główne mocarstwa oraz nadwyżką produkowanego uzbrojenia w tych państwach. Spośród 49 konfliktów zbrojnych o większych rozmiarach, które miały miejsce w latach 1990-1998, mała broń i lekkie uzbrojenie stanowiły jedyny typ używanego uzbrojenia w 46 konfliktach. Broń ta, w odróżnieniu od uzbrojenia podstawowego („*major weapons*”) ma niewielkie rozmiary, jest lekka, łatwa w utrzymaniu i transporcie, co powoduje, że może być z łatwością ukryta, a co za tym idzie nielegalny handel tym uzbrojeniem jest trudny do wykrycia. Broń ta jest chętnie nabywana nie tylko przez państwa, ale również przez podmioty prywatne, takie jak ugrupowania paramilitarne, milicje, grupy powstańcze, organizacje przestępcze, terrorystyczne i inne, będąc wykorzystywana również przez piratów czy podczas ataków na konwoje z pomocą humanitarną³. Nadmierne gromadzenie małej broni i lekkiego uzbrojenia przyczynia się do wzrostu napięcia między państwami, a niejednokrotnie do przedłużenia i eskalacji istniejącego konfliktu. Broń ta

¹ J. Boutwell, M. Klare, „*Small arms and light weapons: Controlling the real instrument of war*”, „*Arms Control Today*”, August /September 1998, s. 15-23.

² Raport Sekretarza Generalnego ONZ w sprawie małej broni i lekkiego uzbrojenia z 5 kwietnia 2011 r., S/2011/255.

³ Ibid.

jest również wykorzystywana na szeroką skalę przy łamaniu praw człowieka czy przy przestępstwach popełnianych na tle seksualnym. Poza tym problem niekontrolowanego obrotu międzynarodowego małą bronią i lekkim uzbrojeniem ma swój wymiar ekonomiczny i zagraża stabilności gospodarczej ubogich państw-nabywców.

Pomimo tego wiedza o małej broni i lekkim uzbrojeniu na płaszczyźnie międzynarodowej jest raczej znikoma. Ciągłe więcej wiadomo o ilości głowic nuklearnych, zapasach broni chemicznej i transferach broni konwencjonalnej („*major weapons*”). Warto zwrócić uwagę, że brak jest dokładnych danych o ilości małej broni i lekkiego uzbrojenia aktualnie w obrocie międzynarodowym. Szacuje się jedynie, że liczba ta oscyluje wokół przynajmniej 875 milionów sztuk⁴. Mała broń i lekkie uzbrojenie do obrotu międzynarodowego dostaje się nie tylko w drodze transakcji *stricte* handlowych, ale i przez kradzież, a także odsprzedaż po sztucznie zaniżonej wartości (w szczególności broń przestarzała i tzw. broń nadwyżkowa).

W odniesieniu do problematyki międzynarodowego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem na szczególną uwagę zasługuje ponadto zagadnienie pośrednictwa („*brokering*”) w tym handlu. W przeszłości rynek broni był stosunkowo łatwy do monitorowania. Umowy i dostawa uzbrojenia były organizowane przez państwa i ich przedstawicieli. Obecnie działalność prywatnych pośredników stała się powszechną praktyką. Niesie to ze sobą olbrzymie zagrożenia dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Handlowcy, brokerzy, agenci, dilerzy i finansiści łączą siły i wykorzystują luki prawne, unikając ceł i kontroli granicznych oraz często fałszując dokumenty, w tym w szczególności świadectwa końcowego użycia⁵.

W związku ze wzrostem wielkości handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem podkreśla się wpływ zalet wojskowych tego uzbrojenia. W szczególności wskazuje się na jego prostą obsługę i możliwości użycia przez każdego, w tym dzieci, po odbyciu krótkiego przeszkolenia; stosunkowo długą operatywność i wytrzymałość, które powodują, że broń ta jest zdatna do użytku nawet po 10-20 latach po zakończeniu konfliktu zbrojnego; a także niewielkie rozmiary umożliwiające łatwe przenoszenie tego uzbrojenia przez pojedynczych żołnierzy i jego transport⁶.

1. Pojęcie małej broni i lekkiego uzbrojenia

W „Dokumencie dotyczącym małej broni i lekkiego uzbrojenia”, który został przyjęty 24 listopada 2000 r. przez Forum ds. Współpracy w Dziedzi-

⁴ <http://www.un.org>.

⁵ *Ibid.*

⁶ J. Boutwell, M. Klare, „*Small arms...*”, *op. cit.*, s. 15-23.

nie Bezpieczeństwa OBWE⁷, w punkcie 3 sekcji 1 wskazuje się na potrzebę zwalczania nielegalnego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem we wszystkich jego formach („*aspects*”).

W prawie międzynarodowym brak ogólnie przyjętej definicji małej broni i lekkiego uzbrojenia. Pojęcie to jest definiowane w źródłach prawa międzynarodowego dotyczących handlu bronią, będących wyłącznie dokumentami o charakterze politycznym. Działania w celu wypracowania definicji są podejmowane przede wszystkim w ramach ONZ. Obecnie najczęściej powoływana jest definicja tego rodzaju uzbrojenia zawarta w „Raporcie Ekspertów Rządowych ONZ w sprawie małej broni i lekkiego uzbrojenia” z 27 sierpnia 1997 r. Na podstawie tego raportu, małą bronią w szerokim znaczeniu stanowi broń przeznaczona do użycia przez pojedynczą osobę („*for personal use*”), a bronią lekką – broń przeznaczona do użycia przez kilka osób, które ją obsługują⁸.

W „Dokumencie dotyczącym małej broni i lekkiego uzbrojenia”, który został przyjęty 24 listopada 2000 r. przez Forum ds. Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa OBWE, mała broń i lekkie uzbrojenie jest definiowana jako ręczna broń przeznaczona lub przekształcona do celów wojskowych. Do małej broni Dokument zalicza pistolety i pistolety samopowtarzalne, karabiny, ręczne karabiny maszynowe, w tym lekkie karabiny maszynowe, oraz karabiny szturmowe. Lekkie uzbrojenie stanowi broń przeznaczona do użycia przez pojedyncze osoby wchodzące w skład sił zbrojnych lub sił bezpieczeństwa, obejmująca ciężkie karabiny maszynowe, miotacze pocisków, przenośne działa przeciwlotnicze, przenośne działa przeciwczołgowe, bezdrutowe wyrzutnie rakiet, przenośne wyrzutnie rakiet przeciwczołgowych i przeciwczołgowych systemów rakietowych, przenośne wyrzutnie rakietowych systemów przeciwlotniczych oraz moździerz kalibru mniejszego niż 100 mm.

W Wytycznych dotyczących kontroli eksportu przenośnych systemów obrony powietrznej („*Man – Portale Air Defence Systems*” – *MANPADS*), które zostały przyjęte 1 grudnia 2000 r. w ramach porozumienia z Wassenaar⁹, systemy te definiuje się jako systemy rakietowe ziemia – powietrze,

⁷ Tekst dokumentu jest dostępny pod adresem internetowym: <http://www.osce.org/docs/english/fsc/2000/decisions/fscw231.htm>.

⁸ P. D. Wezeman, S. T. Wezeman, N. Chipperfield, „*Transfers of small arms and other weapons to armed conflicts*”, „*SIPRI Yearbook 2001*”, s. 410; Ch. Smith, „*The impact of light weapons on security: a case study of South Asia*”, „*SIPRI Yearbook 1995*”, s. 583. Ponadto informacje dotyczące zwalczania nielegalnego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem są dostępne pod adresem internetowym: <http://disarmament.un.org/cab/salw-tracingexperts.html>.

⁹ <http://www.wassenaar.org/docs>.

przeznaczone do użycia przez pojedyncze osoby. Pojęcie to obejmuje zarówno kompletne systemy, jak i ich komponenty, części zamienne, prototypy, systemy szkoleniowe i symulatory.

2. Mechanizmy regulacji handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem

W prawie międzynarodowym funkcjonują zakazy częściowe i ograniczenia w handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem. Podstawą ich funkcjonowania są jedynie dokumenty o charakterze politycznym. Respektowanie ich postanowień przez państwa pozostaje w związku z obawą przed potencjalnymi sankcjami o charakterze politycznym i psychologicznym, polegającymi na negatywnej reakcji i napiętnowaniu ze strony społeczności międzynarodowej i światowej opinii publicznej¹⁰.

Zakazy częściowe o charakterze podmiotowym przewidują w punkcie 2.1 Wytyczne dotyczące kontroli eksportu przenośnych systemów obrony powietrznej („*Elements for Export Controls of Man – Portable Air Defense Systems (MANPADS)*”), które zostały przyjęte 1 grudnia 2000 r. w ramach porozumienia z Wassenaar i mają charakter dokumentu politycznego. Na ich podstawie eksport przenośnych systemów obrony powietrznej może następować wyłącznie do rządów państw lub upoważnionych przez nich agentów.

W zakresie ograniczeń podmiotowych punkt 2a i punkt 2b działu III Dokumentu dotyczącego małej broni i lekkiego uzbrojenia, który został przyjęty 24 listopada 2000 r. przez Forum do spraw Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa KBWE, „Zbiór wytycznych OBWE dotyczących małej broni i lekkiego uzbrojenia” z 19 września 2003 r.¹¹ („*Handbook of Best Practices on Small Arms and Light Weapons*”) w części V odnoszącej się do kontroli eksportu tej broni oraz punkt 1 i punkt 2 części I Wytycznych dotyczących eksportu małej broni i lekkiego uzbrojenia („*Best Practice Guidelines for Exports of Small Arms and Light Weapons (SALW)*”), które zostały przyjęte 11 – 12 grudnia 2002 r. w ramach porozumienia z Wassenaar¹², wskazują następujące kryteria, które powinny być uwzględniane przez państwa przy podejmowaniu decyzji o wydaniu lub odmowie wydania zezwolenia na eksport tego rodzaju broni.

Są to: przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności w państwie, które nabywa broń; sytuacja wewnętrzna w tym państwie i sytuacja

¹⁰ J. Gilas, „*Prawo międzynarodowe*”, Toruń 1996, s. 31. W. Góraleczyk, „*Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*”, Warszawa 1995, s. 18-19.

¹¹ Tekst dokumentu uzyskany z Sekretariatu OBWE w Wiedniu.

¹² Tekst dokumentu jest dostępny pod adresem internetowym: http://www.wassenaar.org/docs/best_practice_salw.htm.

w regionie, w kontekście istniejących napięć i konfliktów zbrojnych; przestrzeganie przez państwo – nabywcę zobowiązań międzynarodowych, a w szczególności zakazu użycia siły oraz zobowiązań w zakresie nieproliferaacji i zobowiązań w dziedzinie kontroli zbrojeń i rozbrojenia; rodzaj i koszt uzbrojenia, które ma być przedmiotem handlu w stosunku do sytuacji danego państwa – nabywcy, z uwzględnieniem jego słuszych potrzeb w zakresie obrony i bezpieczeństwa oraz przeznaczenia na zbrojenia jak najmniejszej części zasobów ludzkich i ekonomicznych; prawo państwa – nabywcy do samoobrony indywidualnej i zbiorowej zgodnie z art. 51 Karty Narodów Zjednoczonych; zagrożenie bezpieczeństwa państwa – nabywcy i związana z tym potrzeba właściwej i proporcjonalnej odpowiedzi na to zagrożenie; uzasadnione potrzeby państwa – nabywcy w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego oraz zapotrzebowanie państwa – nabywcy na uzbrojenie w związku z jego udziałem w misjach pokojowych lub w innych tego typu działaniach podejmowanych w ramach ONZ lub KBWE.

Ponadto państwa nie powinny wydawać zezwoleń na eksport broni, jeżeli istnieje realne ryzyko, że: skutek jej użycia dojdzie do naruszeń praw człowieka i podstawowych wolności lub doprowadzi to do ich zniesienia; dojdzie do zagrożenia bezpieczeństwa narodowego innych państw; spowoduje to naruszenie zobowiązań międzynarodowych państw – eksporterów, a w szczególności sankcji nałożonych przez Radę Bezpieczeństwa ONZ lub na podstawie decyzji Rady KBWE albo zobowiązań wynikających z porozumień dotyczących nieproliferaacji, kontroli zbrojeń i rozbrojenia; przedłuży to lub doprowadzi do wzmożenia istniejącego konfliktu zbrojnego, z zastrzeżeniem prawa państw do słusznej samoobrony; stworzy to zagrożenie dla pokoju, poprzez przyczynienie się do powstania destabilizujących potencjałów wojskowych w regionie albo w inny sposób do niestabilności w regionie; przeznaczenie uzbrojenia w państwie, które dokonuje nabycia, ulegnie zmianie lub uzbrojenie zostanie sprzedane albo reeksportowane w sposób sprzeczny z powyższymi celami; uzbrojenie zostanie użyte w celu represji lub będzie stanowić wsparcie albo zachętę do działań terrorystycznych lub zostanie użyte w sposób inny niż dla celów słusznej obrony („*legitimate defence*”) albo dla potrzeb w zakresie bezpieczeństwa państwa – nabywcy.

Wytyczne dotyczące kontroli eksportu przenośnych systemów obrony powietrznej („*Elements for Export Controls of Man – Portable Air Defense Systems (MANPADS)*”), które zostały przyjęte 1 grudnia 2000 r. w ramach Porozumienia z Wassenaar, w punkcie 2.3 wskazują, że państwa – strony podejmując decyzję o wydaniu zezwolenia na eksport tego rodzaju uzbrojenia, powinny uwzględniać stopień ryzyka zmiany jego przeznaczenia lub sposobu użycia w państwie – odbiorcy, zdolność i gotowość państwa

– odbiorcy do zapobieżenia retransferom tego uzbrojenia bez zezwolenia, jego utracie, kradzieży lub zmianie przeznaczenia oraz adekwatność i skuteczność systemów zabezpieczeń państwa – odbiorcy w zakresie bezpieczeństwa i ochrony własności wojskowej. Ponadto (punkt 2.4) państwa – odbiorcy powinny uzależniać wydanie zezwolenia na eksport tego rodzaju uzbrojenia od uprzedniego uzyskania gwarancji ze strony państwa – odbiorcy, że systemy te nie będą reeksportowane bez zgody ich pierwotnego eksportera.

W zakresie innych ograniczeń w Dokumencie dotyczącym małej broni i lekkiego uzbrojenia, który został przyjęty 24 listopada 2000 r. przez Forum do spraw Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa OBWE, w punkcie 7 działu trzeciego części B zakazuje się handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem, które nie zostały oznaczone w sposób wskazany w dziale drugim części B dokumentu. Zgodnie z punktem 1 działu drugiego części „B”, mała broń lub lekkie uzbrojenie wyprodukowane na terytorium państw – członków OBWE po 30 czerwca 2001 r., powinny być oznaczane w sposób indywidualny, umożliwiający ich późniejszą identyfikację. Oznaczenie to powinno zawierać informacje dotyczące roku produkcji, państwa, na terytorium którego broń została wyprodukowana, producenta i numeru seryjnego broni. W taki sam sposób powinna być oznaczana również inna mała broń lub lekkie uzbrojenie, które mają stanowić przedmiot eksportu (punkt 2).

Dokument powyższy przewiduje również wydawanie zezwoleń przez państwo importujące małą broń i lekkie uzbrojenie i państwo tranzytowe. W punkcie 3 działu trzeciego części „B” uzależnia on wydanie zezwolenia na eksport tego rodzaju uzbrojenia od wydania przez państwo, na terytorium którego znajduje się nabywca, zezwolenia na import. Jeżeli przez terytorium państwa – członka OBWE ma nastąpić tranzyt małej broni lub lekkiego uzbrojenia, państwo to może żądać od eksportera przedstawienia zezwolenia eksportowego. Dokument ten zawiera również klauzule dotyczące retransferu i końcowego użytkownika. Zgodnie z punktem 1 części „C” działu trzeciego Dokumentu, państwa – członkowie OBWE nie powinny wydawać zezwoleń eksportowych bez potwierdzonego świadectwa końcowego użytkownika lub innego oficjalnego zaświadczenia, jak np. Międzynarodowe Świadectwo Importowe, wydanego przez państwo, na terytorium którego znajduje się nabywca.

Zgodnie z punktem 2 części E działu III Dokumentu dotyczącego małej broni i lekkiego uzbrojenia, który został przyjęty 24 listopada 2000 r. przez Forum do spraw Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa OBWE, każdy transfer małej broni i lekkiego uzbrojenia, który stanowi naruszenie embarga na broń, nałożonego przez Radę Bezpieczeństwa ONZ, powinien stanowić na gruncie krajowych systemów prawnych państw – członków OBWE prze-

stępstwo. W Wytycznych OBWE dotyczących małej broni i lekkiego uzbrojenia („*Handbook of Best Practices on Small Arms and Light Weapons*”) z 19 września 2003 r. w stosunku do handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem przewiduje się wprowadzenie przez państwa – członków OBWE następujących przestępstw, zagrożonych karą więzienia, grzywny i konfiskaty: prowadzenie handlu nieoznaczoną małą bronią i lekkim uzbrojeniem (SALW); fałszowanie, nielegalne usunięcie lub zmiana oznaczeń SALW; nieprowadzenie lub fałszowanie rejestru SALW (część dokumentu dotyczy oznaczania, rejestracji i wykrywania SALW); uzyskanie licencji brokera w handlu SALW na podstawie wniosku zawierającego nieprawdziwe dane, w tym usiłowanie popełnienia tego czynu; naruszenie embarga; czyny stanowiące poparcie dla działalności terrorystycznej; inne czyny sprzeczne z warunkami wydanej licencji (część dokumentu dotycząca narodowej kontroli działalności brokerskiej); eksport lub usiłowanie eksportu SALW i związanej z nią technologii z naruszeniem przepisów prawa dotyczących kontroli eksportu SALW (część dokumentu dotycząca kontroli eksportu SALW).

Ponadto ustanowienie sankcji karnych na gruncie prawa krajowego przewiduje w punkcie II.3 i II.14 Program działania dotyczący zapobiegania i zwalczania nielegalnego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem, przyjęty na Konferencji ONZ w sprawie nielegalnego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem, która odbyła się w Nowym Yorku 9 – 20 lipca 2001 r.¹³. Sankcje tego rodzaju wskazuje również punkt II.3c Wytycznych dotyczących eksportu małej broni i lekkiego uzbrojenia („*Best Practice Guidelines for Exports of Small Arms and Light Weapons*”), które zostały przyjęte w ramach porozumienia z Wassenaar 11 – 12 grudnia 2002 r.

Wprowadzenie sankcji administracyjnych na gruncie prawa krajowego przewidują dokumenty o charakterze politycznym: Program działania dotyczący zapobiegania i zwalczania nielegalnego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem, przyjęty na Konferencji ONZ w sprawie nielegalnego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem 9 – 20 lipca 2001 r. w Nowym Yorku (punkt II.2 i II.15) oraz Wytyczne OBWE dotyczące małej broni i lekkiego uzbrojenia («*Handbook of Best Practices on Small Arms and Light Weapons*») z 19 września 2003 r. (punkt IV.5 części dotyczącej krajowej kontroli produkcji małej broni i lekkiego uzbrojenia – w zakresie naruszeń przepisów prawa dotyczących transferu i przechowywania tego uzbrojenia oraz punkt VI.3 części dotyczącej krajowej kontroli pośrednictwa w handlu bronią – w zakresie stosowania skutecznych środków administracyjnych kontroli działalności brokerskiej).

¹³ A/CONF.192/15. Tekst dokumentu jest dostępny pod adresem internetowym: <http://disarmament.un.org/cal/salw.html>.

3. Mechanizmy kontroli

Mechanizmy kontroli handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem w prawie międzynarodowym stanowią: kontrola międzynarodowa, kontrola narodowa i środki przejrzystości.

Kontrola międzynarodowa obejmuje kontrolę zinstytucjonalizowaną i kontrolę niezinstytucjonalizowaną, w tym kontrolę wykonywaną ad hoc.

Kontrola zinstytucjonalizowana jest wykonywana przez istniejące organy międzynarodowe. I tak, Dokument dotyczący małej broni i lekkiego uzbrojenia, który został przyjęty 24 listopada 2000 r. przez Forum ds. Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa OBWE, w punkcie 2 działu VI przewiduje wykonywanie funkcji kontrolnych przez to właśnie Forum. W jego ramach corocznie powinny być dokonywane przeglądy implementacji postanowień dokumentu oraz innych kwestii związanych z kontrolą handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem podniesionych przez Państwa – członków OBWE. Ponadto (dział V punkt A. 1) każde państwo-strona może podnieść w każdej chwili na posiedzeniu Forum ds. Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa lub Stałej Rady każdą sprawę dotyczącą destabilizującego gromadzenia lub rozprzestrzeniania małej broni i lekkiego uzbrojenia.

Kontrola ad hoc jest kontrolą doraźną, wykonywaną w ściśle określonych sytuacjach¹⁴. Najczęstszym środkiem tej kontroli jest inspekcja na miejscu. Nie występuje ona jednak w odniesieniu do interesującej nas problematyki handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem. Dokument dotyczący małej broni i lekkiego uzbrojenia, który został przyjęty 24 listopada 2000 r. przez Forum ds. Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa OBWE, w sytuacji gdy zajdzie taka potrzeba, przewiduje namiastkę kontroli niezinstytucjonalizowanej ad hoc w postaci zwoływania spotkań („meetings”) krajowych ekspertów w zakresie małej broni i lekkiego uzbrojenia.

Dokument ten w punkcie 1 działu VI stanowi, że łączność między państwami – członkami OBWE w sprawach dotyczących małej broni i lekkiego uzbrojenia powinny zapewniać punkty kontaktowe ustanowione przy delegacjach tych państw w OBWE i w ich stolicach. Ponadto główny punkt kontaktowy w sprawach dotyczących małej broni i lekkiego uzbrojenia między OBWE i innymi międzynarodowymi organizacjami i instytucjami ma stanowić Centrum Zapobiegania Konfliktom OBWE.

Kontrola narodowa może być wykonywana przez organy administracyjne (kontrola administracyjna) lub organy sądowe (kontrola sądowa). Ważną rolę w zakresie wykonywania kontroli narodowej odgrywa współpraca międzynarodowa państw.

¹⁴ J. Symonides, „Kontrola międzynarodowa”, Toruń 1964, s. 23.

W ramach OBWE do kontroli narodowej wykonywanej przez państwa członków odnoszą się postanowienia Dokumentu dotyczącego małej broni i lekkiego uzbrojenia, który został przyjęty 24 listopada 2000 r. przez Forum do spraw Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa OBWE.

Dokument przewiduje funkcjonowanie systemu wydawania zezwoleń na import i eksport małej broni i lekkiego uzbrojenia (punkt 2 części B działu III). Ma to na celu umożliwienie wykonywania efektywnej kontroli handlu tym rodzajem uzbrojenia i zapobieżenie zmianie jego przeznaczenia w stosunku do pierwotnego nabywcy. W przypadku eksportu z państwa – członka OBWE małej broni lub lekkiego uzbrojenia (punkt 3), państwo to powinno uzależnić wydanie zezwolenia eksportowego od wydania przez państwo, na terytorium którego znajduje się nabywca, zezwolenia na import. Jeżeli przez terytorium państwa – członka OBWE ma nastąpić tranzyt małej broni lub lekkiego uzbrojenia, państwo to może żądać od eksportera przedstawienia zezwolenia eksportowego (punkt 3). Na żądanie jednego z państw – członków OBWE, których dotyczy dana transakcja importu – eksportu, państwa te powinny poinformować się wzajemnie o terminie wysłania i otrzymania ładunku małej broni lub lekkiego uzbrojenia (punkt 4). Zgodnie z punktem 5, państwa – członkowie OBWE powinny popierać wprowadzenie do umów dotyczących sprzedaży lub przekazania małej broni, lub lekkiego uzbrojenia, klauzuli zakazującej retransferu tego uzbrojenia bez uprzedniego powiadomienia państwa, które wydało zezwolenie eksportowe. Ponadto w celu zapobieżenia nielegalnej zmianie przeznaczenia małej broni lub lekkiego uzbrojenia, państwa – członkowie OBWE powinny dążyć do ustanowienia w tym zakresie odpowiednich procedur (punkt 6). Zgodnie z punktem 8, państwa – członkowie OBWE powinny koordynować swoje działania w zakresie procedur importu, eksportu i tranzytu małej broni i lekkiego uzbrojenia.

Część C działu III Dokumentu odnosi się do dokumentacji związanej z importem, eksportem i tranzytem małej broni i lekkiego uzbrojenia. W szczególności państwa – członkowie OBWE nie powinny wydawać zezwoleń eksportowych bez potwierdzonego świadectwa końcowego użytkownika lub innego oficjalnego zaświadczenia, jak np. Międzynarodowe Świadectwo Importowe wydane przez państwo, na terytorium którego znajduje się nabywca (punkt 1). Zgodnie z punktem 2, transakcje dotyczące małej broni i lekkiego uzbrojenia powinny być w sposób wyczerpujący rejestrowane przez państwa – członków OBWE. Informacje odnoszące się do poszczególnych transakcji powinny być przechowywane przez czas umożliwiający kontrolę wykorzystania małej broni i lekkiego uzbrojenia i być dostępne zgodnie z procedurą określoną w części E działu III w punkcie 3 i 4.

Postanowienia dokumentu obejmują również międzynarodowe pośrednictwo w handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem (część D działu III). Państwa – członkowie OBWE, (punkt 1) powinny normować tę działalność w krajowych aktach prawnych i wprowadzać obowiązek rejestracji działalności pośrednika na terytorium danego państwa – członka OBWE (podpunkt 1), wymóg uzyskania licencji na działalność w zakresie pośrednictwa w handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem (podpunkt 2) oraz obowiązek podawania przez pośrednika przy dokonywaniu transakcji, informacji o posiadanej licencji, nazwie i siedzibie (podpunkt 3).

W związku z wprowadzeniem obowiązku oznaczania małej broni i lekkiego uzbrojenia państwa – członkowie OBWE zostały zobowiązane do dokonania wymiany informacji w zakresie przyjętych przez siebie systemów oznaczania tego rodzaju broni do dnia 30 czerwca 2001 r. (punkt 1 części D działu II). Informacje te powinny być następnie uaktualniane.

Część E działu III odnosi się do implementacji postanowień Dokumentu i współpracy w tym zakresie między państwami – członkami OBWE. W szczególności państwa te powinny zapewnić, aby ich sądy i inne właściwe władze w sposób efektywny wprowadzały w życie postanowienia Dokumentu (punkt 1). Państwa – członkowie OBWE (punkt 3) powinny udzielać sobie wzajemnie pomocy prawnej i intensyfikować inne formy współpracy w związku z prowadzonymi w tych państwach postępowaniami dotyczącymi nielegalnego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem. Państwa te powinny zawierać między sobą w tym zakresie odpowiednie porozumienia. Ponadto zgodnie z punktem 4, państwa – członkowie OBWE powinny współpracować między sobą i z organizacjami międzynarodowymi, takimi jak Interpol, w sprawach w zakresie ścigania nielegalnego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem. Współpraca taka powinna obejmować udostępnianie na żądanie określonych informacji oraz popieranie subregionalnych, regionalnych i krajowych programów szkolenia w zakresie wprowadzania w życie przepisów dotyczących małej broni i lekkiego uzbrojenia. Państwa – członkowie OBWE powinny również udzielać sobie pomocy technicznej, finansowej i doradczej w zakresie wprowadzania w życie postanowień Dokumentu (punkt 5). W szczególności (punkt 6) państwa te powinny dokonywać wymiany informacji dotyczących: wydanych zezwoleń na prowadzenie pośrednictwa w handlu małą bronią lub lekkim uzbrojeniem (podpunkt 1); zajęcia małej broni lub lekkiego uzbrojenia, które stanowiły przedmiot nielegalnego handlu, ze wskazaniem ich ilości, typu, oznaczenia oraz sposobu dalszego wykorzystania (podpunkt 2); osób fizycznych lub osób prawnych, które naruszyły krajowe akty prawne dotyczące kontroli eksportu małej broni lub lekkiego uzbrojenia (podpunkt 3); oraz doświadczeń w zakresie wprowadzania w życie przepisów dotyczących handlu małą bronią lub lek-

kim uzbrojeniem, w tym informacji o rozpoznanych sposobach ukrywania tej broni i metodach jej wykrycia, trasach nielegalnego przemytu małej broni lub lekkiego uzbrojenia i naruszenia embargo nałożonego na handel tą bronią (podpunkt 4).

„Zbiór Wytycznych OBWE dotyczących małej broni i lekkiego uzbrojenia” (*„Handbook of Best Practices on Small and Light Weapons”*), który został przyjęty 19 września 2003 r. przez Forum ds. Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa OBWE, w części dotyczącej rejestracji obrotu małą bronią i lekkim uzbrojeniem wskazuje na potrzebę wprowadzenia obowiązku utrzymywania przez przedsiębiorców rejestru broni importowanej i broni będącej przedmiotem sprzedaży. Odpowiednie dokumenty powinny być przechowywane przez czas nie krótszy niż 10 lat. Prowadzony rejestr powinien obejmować informacje zawierające w szczególności oznaczenie i dokładny opis broni, w tym jej typ i model oraz dane dotyczące miejsca pochodzenia broni, jej przeznaczenia i wydanych zezwoleń eksportowych i importowych. Państwa – członkowie OBWE powinny współpracować między sobą i dokonywać wymiany informacji w zakresie legislacji, praktyki i środków podejmowanych w celu zapobiegania i zwalczania nielegalnego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem. W tym celu państwa powinny wyznaczyć specjalne punkty kontaktowe służące utrzymaniu łączności.

W zakresie kontroli narodowej nad pośrednictwem (*„brokering”*) w handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem Wytyczne przewidują wprowadzenie wymogu uzyskania licencji na prowadzenie tego rodzaju działalności. Ponadto władze administracyjne państw-członków OBWE powinny prowadzić rejestr wydanych w związku z tym licencji, zawierający informacje dotyczące m.in. nazwy brokera, jego siedziby, działalności zawodowej i handlowej, wcześniejszych naruszeń prawa i wydanych na jego rzecz licencji.

W odniesieniu do kontroli eksportu małej broni i lekkiego uzbrojenia Wytyczne opierają się również na systemie wydawania zezwoleń i wprowadzają wymóg ustanowienia przez państwa w drodze ustawy wyczerpującej listy sytuacji, w których uzyskanie zezwolenia nie jest konieczne. W szczególności obowiązek uzyskania zezwolenia eksportowego nie powinien dotyczyć transferów uzbrojenia przeznaczonego dla sił pokojowych (*„peacekeeping forces”*) lub dokonywanych w związku z operacjami antykryzysowymi (*„crisis management operations”*). Uproszczone postępowanie o wydanie zezwolenia powinno obejmować eksport o charakterze tymczasowym (*„temporary exports”*) oraz sprzęt niezbędny do przeprowadzania szkoleń i napraw, w tym części zapasowe. Postępowanie uproszczone powinno być preferowane w stosunku do wprowadzania zwolnień od obowiązku uzyskania zezwoleń na eksport.

Eksporter w celu uzyskania zezwolenia na eksport małej broni i lekkiego uzbrojenia powinien przedłożyć stosownym władzom m.in. świadectwo końcowego użytkownika, zezwolenie importowe lub inny odpowiedni dokument oraz zezwolenie na tranzyt. Zezwolenia powinny być wydawane w sposób bezstronny i w rozsądnym terminie. Eksporter występujący z wnioskiem powinien otrzymać decyzję na piśmie i posiadać możliwość złożenia odwołania. Wydane zezwolenie eksportowe może zostać cofnięte. Decyzja o cofnięciu zezwolenia powinna być wydana na piśmie. W szczególności podstawą do cofnięcia zezwolenia może stanowić wejście w życie embarga na handel bronią z państwem odbiorcą, znacząca zmiana sytuacji w państwie odbiorcy, która może prowadzić do użycia małej broni i lekkiego uzbrojenia w celach sprzecznych z kryteriami wydawania zezwoleń, lub wydanie zezwolenia w oparciu o niekompletne i niezgodne z prawdą informacje i dane.

Świadectwo końcowego użytkownika („*end-user certificate*”- tzw. EUC), w celu uniknięcia nadużyć i fałszerstw, powinno być wydawane na oficjalnym formularzu, drukowanym na papierze banknotowym. Świadectwo to powinno być zaopatrzone w odpowiedni numer wydającego je urzędnika i instytucji. Informacje zawarte w świadectwie powinny być oceniane przez władze państwowe w sposób krytyczny, przy uwzględnieniu realności podanego przeznaczenia z uwagi na typ i rodzaj małej broni i lekkiego uzbrojenia. W tym celu osoby odpowiedzialne za wydawanie zezwoleń eksportowych powinny zostać przeszkolone w zakresie przeprowadzania tego rodzaju analizy i rozpoznawania fałszywych dokumentów. W przypadku gdy eksport jest dokonywany na rzecz użytkownika nie będącego instytucją rządową świadectwo końcowego użytkownika powinno być potwierdzone przez rząd państwa-odbiorcy.

W świadectwie końcowego użytkownika powinny znajdować się następujące informacje: szczegółowy opis małej broni i lekkiego uzbrojenia, jej ilość i wartość, nazwy i adresy wszystkich stron dokonywanej transakcji, opis i miejsce końcowego użycia oraz zapewnienie, że broń będzie używana tylko przez końcowego użytkownika i tylko we wskazanym celu. Ponadto świadectwo to powinno zawierać klauzulę o reeksporcie. Informacje o końcowym użyciu powinny podlegać weryfikacji. W szczególności może to następować poprzez przekazywanie eksporterowi świadectwa weryfikacji dostawy („*delivery verification certificate*”) i przeprowadzenie inspekcji na miejscu. Klauzula o wykonywaniu kontroli po dokonaniu dostawy może być zawarta w świadectwie końcowego użytkownika. Ponadto państwo importujące może zezwolić władzom państwa eksportującego na podjęcie właściwych środków w celu kontroli dostawy uzbrojenia, w tym na przeprowadzenie inspekcji na miejscu.

W odniesieniu do klauzuli dotyczącej reeksportu państwa-członkowie OBWE powinny wprowadzić wymóg jej umieszczenia w umowach sprzedaży lub eksportu i w świadectwach końcowego użytkownika. Klauzula ta powinna zakazywać zmiany przeznaczenia małej broni i lekkiego uzbrojenia i ich eksportu lub reeksportu bez uprzedniej zgody państwa eksportującego oraz zawierać odpowiednie zapewnienie w tym zakresie.

Eksporterzy w poszczególnych państwach powinni mieć możliwość zapoznania się z odpowiednimi informacjami dotyczącymi eksportu małej broni i lekkiego uzbrojenia w tym krajowymi przepisami prawa i normami prawa międzynarodowego, listami kontroli, informacjami o obowiązującym embargu na handel bronią, władzach uprawnionych do wydawania zezwoleń eksportowych i wnioskach o wydanie tych zezwoleń oraz procedurze celnej.

Ponadto podstawową rolę we wdrożeniu kontroli nad eksportem i tranzytem małej broni i lekkiego uzbrojenia powinny odgrywać władze celne. W szczególności na przejściach granicznych kontrola powinna obejmować posiadanie ważnych zezwoleń eksportowych i ilość przewożonych towarów.

W państwach-członkach OBWE powinien funkcjonować odpowiedni mechanizm koordynacji polityki, procesu podejmowania decyzji i współpracy między władzami i odpowiedzialnymi za kontrolę eksportu i tranzytu małej broni i lekkiego uzbrojenia. Mechanizm ten powinien obejmować utworzenie międzyagencyjnych grup roboczych, komisji parlamentarnej i grupy doradczej składającej się z przedstawicieli kompetentnych władz, partii politycznych i lobby przemysłowego. Państwa powinny umożliwić współpracę i wymianę informacji między władzami wydającymi zezwolenia i władzami celnymi innych państw. Ponadto regulacje prawne państw powinny zapewnić przeprowadzenie postępowania i podjęcie kroków sądowych w przypadku naruszeń norm dotyczących kontroli eksportu.

W decyzji Forum ds. Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa OBWE nr 5/04 z 17 listopada 2004 r. w sprawie standardów świadectw końcowego użytkownika i procedur weryfikacji eksportu małej broni i lekkiego uzbrojenia¹⁵ w punkcie 1 wskazuje się następujące standardowe elementy, jakie powinno zawierać świadectwo końcowego użytkownika w przypadku transferu małej broni i lekkiego uzbrojenia oraz technologii związanej z konstruowaniem, produkcją, testowaniem i modernizacją tego rodzaju uzbrojenia: szczegółowy opis (typ, ilość, cechy charakterystyczne) broni lub technologii; państwo ostatecznego przeznaczenia i opis końcowego użycia broni (np. przeznaczenie dla sił zbrojnych lub sił bezpieczeństwa

¹⁵ FSC.DEC/5/04.

wewnętrzny); dane dotyczące eksportera, jego nazwy i siedziby; dane dotyczące końcowego użytkownika, jego nazwy i siedziby; gwarancję, że broń będzie użyta tylko przez końcowego użytkownika do zadeklarowanych wcześniej celów; gwarancję niedokonywania reeksportu broni i technologii bez uprzedniej zgody państwa-eksportera, chyba że państwo to przekazuje uprawnienia w tym zakresie na rzecz państwa-importera; informację o pozostałych podmiotach uczestniczących w transakcji, takich jak pośredni konsygnatariusz i pośredni nabywca, z podaniem ich nazwy i tytułu prawnego uczestnictwa w transakcji; certyfikat autentyczności końcowego użytkownika, wystawiony przez właściwe władze państwa-importera; oraz datę wystawienia, numer rejestrowy i okres ważności świadectwa. Ponadto świadectwo może zawierać dodatkowe informacje, takie jak klauzulę przeprowadzenia kontroli po załadunku i zobowiązanie końcowego konsygnatariusza do dostarczenia władzom państwa-eksportera certyfikatu weryfikacji dostawy. Państwa-członkowie OBWE (punkt 3) powinny dokonywać weryfikacji dobrej wiary osób wskazanych w świadectwie końcowego użytkownika i autentyczności tego świadectwa przy wykorzystywaniu kanałów dyplomatycznych i krajowych punktów kontaktowych. Ponadto państwa te powinny przechowywać odpowiednie informacje, w tym informacje dotyczące wydanych zezwoleń i ich okresu ważności oraz opisu i ilości małej broni i lekkiego uzbrojenia będących przedmiotem wydanych zezwoleń na eksport, przez okres nie krótszy niż 10 lat (punkt 4).

W decyzji Forum ds. Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa OBWE nr 8/04 z 28 listopada 2004 r. w sprawie kontroli pośrednictwa w handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem¹⁶ w punkcie 1 i 2 działu II wskazuje się na potrzebę podjęcia przez państwa-członków OBWE koniecznych środków w celu kontroli działalności w zakresie pośrednictwa w handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem, prowadzonej na terytorium tych państw i poza tym terytorium, przez osoby mające stałe miejsce zamieszkania lub siedzibę na terytorium danego państwa. Decyzja (punkt 3 działu II) definiuje pośrednictwo w handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem jako działalność osób fizycznych lub prawnych polegającą na negocjowaniu lub zawieraniu transakcji transferu tego rodzaju broni z jednego państwa do innego państwa lub kupnie, sprzedaży albo innego rodzaju transferze małej broni i lekkiego uzbrojenia w imieniu innych państw. Przez małą broń i lekkie uzbrojenie rozumie się tu broń według definicji zawartej w preambule Dokumentu, dotyczącego małej broni i lekkiego uzbrojenia, który został przyjęty 24 listopada 2000 r. przez Forum ds. Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa OBWE. Zgodnie z punktem 1 działu III, pośrednictwo w handlu małą bronią

¹⁶ FSC.DEC/8/04.

i lekkim uzbrojeniem wymaga uzyskania zezwolenia państwa, na terytorium którego jest prowadzone. Ponadto wymóg taki może zostać wprowadzony w państwie, na terytorium którego osoba prowadząca działalność w zakresie pośrednictwa w handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem (broker) ma stałe miejsce zamieszkania lub siedzibę. Rejestry wydanych zezwoleń (punkt 2 działu III) powinny być przechowywane przez okres co najmniej 10 lat. Poszczególne państwa mogą również wprowadzić wymóg uzyskania zezwolenia przez osoby prowadzące działalność jako brokerzy i prowadzić rejestr zezwoleń wydanych w tym zakresie (punkt 1 dział IV), przy wydawaniu tego typu działalności przez daną osobę (punkt 2 działu IV). W dziale V wskazano na potrzebę funkcjonowania systemu wymiany informacji między państwami w zakresie pośrednictwa w handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem. W szczególności wymiana informacji powinna dotyczyć legislacji, zarejestrowanych brokerów i ich rejestrów oraz odmowy wydania zezwoleń.

Zgodnie z Wytycznymi dotyczącymi kontroli eksportu przenośnych systemów obrony powietrznej (MANPADS) z 1 grudnia 2000 r., które zostały przyjęte w ramach porozumienia z Wassenaar, państwo-nabywca powinno w tym celu sporządzać na piśmie weryfikację dostawy MANPADS; inwentaryzować z podaniem numeru seryjnego mechanizmy strzelające i rakiety, będące przedmiotem transferu oraz przechowywać odpowiednie rejestry na piśmie. Ponadto państwo to ma obowiązek prowadzić i aktualizować przynajmniej raz na miesiąc rejestr nabytych MANPADS z zestawieniem numerów seryjnych części zużytych i zniszczonych w czasie pokoju i przechowywać MANPADS w sposób zapewniający ich fizyczne bezpieczeństwo, oddzielnie rakiety i mechanizmy strzelające; transportować MANPADS zgodnie ze standardami i praktyką zabezpieczania broni w tranzycie, oddzielnie rakiety i mechanizmy strzelające; oraz łączyć główne elementy MANPADS tylko w przypadku działań wojennych lub ich groźby, w celu przeprowadzenia planowych ćwiczeń lub testów, w przypadku, gdy systemy te zostały umieszczone w instalacjach lub miejscach szczególnie ważnych w ramach punktów umocnień oraz w innych okolicznościach, które zostały uzgodnione między państwem-nabywcą, a państwem dokonującym transferu.

W odniesieniu do małej broni i lekkiego uzbrojenia Wytyczne dotyczące eksportu małej broni i lekkiego uzbrojenia z 11-12 grudnia 2002 r., przyjęte w ramach porozumienia z Wassenaar¹⁷ odwołują się do postanowień porozumienia z Wassenaar w sprawie kontroli eksportu broni konwencjonalnej, towarów o podwójnym przeznaczeniu i technologii z 19 grudnia 1995 r. Ponadto punkt I.3 przewiduje, że państwo-strona będące pierwotnym eks-

¹⁷ Tekst dokumentu jest dostępny pod adresem internetowym: <http://www.wassenaar.org/docs>.

porterem małej broni i lekkiego uzbrojenia, zgodnie z porozumieniami bilateralnymi, powinno zostać uprzednio powiadomione o każdym reeksportie lub retransferze tej broni. Państwa-strony (punkt II.1) powinny również uwzględniać, o ile jest to możliwe, warunki przechowywania i środki bezpieczeństwa stosowane przez potencjalnego odbiorcę, w tym zdolność i gotowość do zapobiegania dokonywaniu retransferów bez zezwolenia, utracie, kradzieży i zmianie przeznaczenia małej broni i lekkiego uzbrojenia. W celu zapewnienia jak największej wykrywalności małej broni i lekkiego uzbrojenia państwa-strony powinny prowadzić dokładne rejestry stanu posiadania tej broni. Rejestry takie powinny być prowadzone również przez eksporterów i importerów (punkt II.2c). Wytyczne przewidują także współpracę między państwami-stronami. Zgodnie z punktem II.2d, państwa-strony powinny udzielać sobie wzajemnie pomocy w związku z identyfikacją i wykrywaniem małej broni i lekkiego uzbrojenia, które w sposób nielegalny zostały wwieszone lub wywiezione z terytorium danego państwa. Ponadto państwa-strony powinny udzielać sobie pomocy w ustanowieniu na gruncie prawa krajowego efektywnych mechanizmów kontroli eksportu małej broni i lekkiego uzbrojenia (punkt II.3b).

Program działania, dotyczący zapobiegania i zwalczania nielegalnego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem, przyjęty na Konferencji ONZ w sprawie nielegalnego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem, która odbyła się w Nowym Yorku w dniach 9-20 lipca 2001 r.,¹⁸ wskazuje na potrzebę funkcjonowania na gruncie prawa krajowego poszczególnych państw odpowiednich środków kontroli oraz współpracę międzynarodową i pomoc międzynarodową w tym zakresie.

W odniesieniu do środków kontroli narodowej punkt 9 części II zobowiązuje państwa biorące udział w Konferencji do wprowadzenia obowiązku rejestracji transferów małej broni i lekkiego uzbrojenia. Państwa te (punkt 11 i 12 części II) powinny również ustanowić efektywny system wydawania licencji na eksport i import tego rodzaju broni, ze szczególnym uwzględnieniem zapobiegania zmianie przeznaczenia nabytego uzbrojenia oraz wprowadzenia wymogu przedstawienia potwierdzonego świadectwa końcowego użytkownika. Ponadto każdy retransfer małej broni i lekkiego uzbrojenia powinien być uprzednio notyfikowany pierwotnemu eksporterowi (punkt 13 części II). W stosunku do działalności brokerskiej (punkt 14 części II) dokument przewiduje wprowadzenie obowiązku uzyskania zezwolenia na dokonanie transakcji brokerskich oraz wymóg rejestracji tego rodzaju działalności.

¹⁸ A/CONF.192/15. Tekst dokumentu jest dostępny pod adresem internetowym: <http://disarmament.un.org/cab/salw.html>.

W zakresie współpracy międzynarodowej i pomocy międzynarodowej w zapobieganiu i zwalczaniu nielegalnego handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem, w punkcie 14, części I podkreśla się potrzebę pomocy finansowej i technicznej na poziomie lokalnym, krajowym, regionalnym i globalnym. W szczególności na poziomie regionalnym powinny zostać wyznaczone punkty kontaktowe działające w ramach organizacji regionalnych i subregionalnych, w celu utrzymywania łączności w sprawach dotyczących implementacji postanowień dokumentu (punkt 24 części II). Ponadto powinny funkcjonować mechanizmy o charakterze subregionalnym i regionalnym, obejmujące transgraniczną współpracę celną oraz sieć wymiany informacji w zakresie wdrażania prawa oraz granicznych i celnych urzędów kontroli (punkt 27 części II). Na poziomie globalnym (punkt 36 i 37 części II) dokument przewiduje rozwój współpracy państw w zakresie identyfikacji i wykrywania małej broni i lekkiego uzbrojenia stanowiących przedmiot nielegalnego handlu oraz współpracę państw z Międzynarodową Organizacją Policyjną (Interpol) w celu identyfikacji grup i osób związanych z prowadzeniem tego rodzaju handlu.

Środki przejrzystości stanowią metodę kontroli przez ujawnianie. Z uwagi na korelacje wojskowe, polityczne, ekonomiczne i kulturalno-cywilizacyjne instytucja ta może być zaliczona do bezpieczeństwa politycznego. Pojęcie kontroli występuje tu w znaczeniu szerokim i jest rozumiane jako ujawnianie opinii publicznej danych o handlu bronią¹⁹. Środki przejrzystości dotyczące międzynarodowego handlu bronią stanowią instrument monitoringu międzynarodowego w tym zakresie w wymiarze globalnym, regionalnym i krajowym. Funkcja kontrolna tych środków przejawia się w ich charakterze ostrzegawczym i uwidocznieniu obciążenia gospodarek poszczególnych państw wydatkami na zakup uzbrojenia. Środki przejrzystości w handlu bronią są środkami budowy zaufania między państwami i służą wymianie informacji w dziedzinie zbrojeń. Celem tych środków jest ograniczenie handlu bronią i w konsekwencji zapobieganie zagrożeniom dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa powstałym na skutek destabilizującego gromadzenia i dostarczania broni w rejony konfliktów i napięć. Podstawowym instrumentem osiągnięcia tych celów jest obawa poszczególnych państw przed krytyką ze strony społeczności międzynarodowej i potencjalnymi sankcjami. Środki przejrzystości w międzynarodowym handlu bronią mogą funkcjonować zarówno na poziomie międzynarodowym, jak i na poziomie krajowym. Podstawą ich działania na płaszczyźnie międzynarodowej są jedynie dokumenty o charakterze politycznym.

¹⁹ Z. Berent, „Międzynarodowe implikacje handlu uzbrojeniem”, „Przegląd Stosunków Międzynarodowych” nr 5-6/1988, s. 8.

W odniesieniu do małej broni i lekkiego uzbrojenia Dokument, dotyczący małej broni i lekkiego uzbrojenia, który został przyjęty 24 listopada 2000 r. przez Forum ds. Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa OBWE w punkcie 1, części F, działu III przewiduje, że państwa – członkowie OBWE powinny dokonywać między sobą corocznie wymiany informacji, dotyczących importu i eksportu małej broni i lekkiego uzbrojenia między tymi państwami. Informacje te, począwszy od 2002 r., powinny być przekazywane za ubiegły rok kalendarzowy, nie później niż do 30 czerwca danego roku. Wymiana informacji, według wzoru zamieszczonego w Aneksie dołączonym do dokumentu, powinna obejmować oddzielnie dane dotyczące importu i dane dotyczące eksportu. Dane te powinny określać: kategorię małej broni lub lekkiego uzbrojenia, państwo będące ostatecznym importerem w przypadku danych dotyczących importu, państwo pochodzenia, jeżeli nie jest nim państwo eksportujące, w przypadku danych dotyczących eksportu miejsce tymczasowej lokalizacji małej broni lub lekkiego uzbrojenia, jeżeli takie istnieje oraz w przypadku danych dotyczących importu - numer świadectwa końcowego użytkownika. Dostarczane informacje powinny być jednocześnie przekazywane do Centrum Zapobiegania Konfliktom OBWE.

Krajowe środki przejrzystości stanowią oficjalne dokumenty dotyczące handlu bronią publikowane przez poszczególne państwa. Do tego rodzaju środków odwołuje się „Zbiór Wytycznych OBWE dotyczących małej broni i lekkiego uzbrojenia”, który został przyjęty 19 września 2003 r. przez Forum ds. Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa OBWE. Zgodnie z punktem III, części dotyczącej kontroli eksportu małej broni i lekkiego uzbrojenia, państwa-członkowie OBWE powinny publikować corocznie raporty („*reports*”) dotyczące eksportu małej broni i lekkiego uzbrojenia, zawierające oznaczenie ilości i typu eksportowanej broni państwa przeznaczenia i numeru wydanej licencji lub licencji, której wydania odmówiono oraz inne właściwe informacje dotyczące wydanych licencji.

4. Handel małą bronią i lekkim uzbrojeniem a Unia Europejska

W ramach Unii Europejskiej handel bronią nie został uwspólnotowiony i jest zastrzeżony do wyłącznej kompetencji państw członkowskich. Nieliczne akty dotyczące małej broni i lekkiego uzbrojenia nie mają charakteru prawnie wiążącego i zostały przyjęte jedynie w ramach II filaru Unii Europejskiej – Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa.

I tak, Rada Unii Europejskiej przyjęła wspólne działanie z 17 grudnia 1998 r. dotyczące wkładu w zwalczanie destabilizującego gromadzenia i rozprze-

strzeniania małej broni i lekkiego uzbrojenia (1999/34/CFSP)²⁰. Akt ten nie zawiera ogólnej definicji tego rodzaju uzbrojenia, wymieniając wyłącznie kategorie broni, które zalicza do małej broni (punkt a Aneksu) i lekkiego uzbrojenia (punkt b Aneksu). Małą broń i akcesoria specjalnie przeznaczone do użytku wojskowego, stanowią: karabiny maszynowe, w tym ciężkie karabiny maszynowe; ręczne karabiny maszynowe, w tym pistolety maszynowe; karabiny w pełni automatyczne; półautomatyczne karabiny, jeżeli zostały wytworzone i/ lub wprowadzone do użycia przez siły zbrojne; oraz moderatory („*sillencers*”). Do lekkiego uzbrojenia zaliczono: działa, w tym działa automatyczne, haubice i moździerze kalibru mniejszego niż 100 mm; miotacze pocisków, broń przeciwczołgową i broń bezodrzutową (ręczne wyrzutnie raket); rakiety przeciwczołgowe i ich wyrzutnie; oraz rakiety przeciwlotnicze stanowiące tzw. „ręczny system obrony powietrznej” („*man – portable air defence systems*” (*MANPADS*)). W Aneksie wskazuje się, że wyliczenie to nie ma charakteru zamkniętego i może być poddane rewizji i dalszym objaśnieniom, jeżeli zostanie przyjęta powszechnie akceptowana w skali międzynarodowej definicja małej broni i lekkiego uzbrojenia. Brak ogólnej definicji i kazuistyczny charakter takiego wyliczenia powoduje, że w praktyce o kwalifikacji danej broni jako małej broni lub lekkiego uzbrojenia, decyduje jej zestawienie z kategoriami uzbrojenia wymienionymi w Aneksie. Nie sprzyja to szczelności konstruowanych zakazów i ograniczeń handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem.

Wskazane powyżej wspólne działanie zawiera również propozycje wprowadzenia ograniczeń w handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem. Są to ograniczenia ilościowe i ograniczenia o charakterze podmiotowym, dotyczące sytuacji zewnętrznej i wewnętrznej państwa – odbiorcy. Zgodnie z art. 3a, powinien zostać wprowadzony zakaz importu i posiadania przez wszystkie państwa małej broni i lekkiego uzbrojenia w ilości większej niż wynika to z uzasadnionych potrzeb w zakresie bezpieczeństwa i prawa do samoobrony, włączając w to zdolność do udziału w misjach pokojowych ONZ. Eksport małej broni i lekkiego uzbrojenia powinien być dokonywany zgodnie z odpowiednimi kryteriami ustalonymi w aktach o zasięgu regionalnym i międzynarodowym, takimi jak przyjęty w ramach Unii Europejskiej kodeks postępowania w dziedzinie eksportu broni²¹, ze

²⁰ OJ 1999, L. 9, s. 1.

²¹ Kodeks postępowania w dziedzinie eksportu broni z 8 czerwca 1998 r. określa osiem kryteriów eksportu broni. Kryterium pierwsze stanowi poszanowanie zobowiązań międzynarodowych państw członkowskich Unii Europejskiej, a w szczególności sankcji nałożonych przez Radę Bezpieczeństwa ONZ i Wspólnotę. Kryterium drugie obejmuje poszanowanie praw człowieka w państwie ostatecznego przeznaczenia eksportowanego uzbrojenia. Kryterium trzecie stanowi sytuacja w państwie ostatecznego przeznaczenia eksportowanego uzbrojenia, a w szczególności istnienie w tym państwie napięć i konflik-

szczególным uwzględnieniem obowiązku przedstawiania przez importera potwierdzonego świadectwa o końcowym użyciu i jeżeli jest to konieczne, innych informacji dotyczących końcowego użycia (art. 3b).

W zakresie kontroli, do współpracy międzynarodowej państw odwołują się decyzje Rady implementujące wspólne działanie dotyczące wkładu Unii Europejskiej w zwalczanie destabilizującego gromadzenia i rozprzestrzeniania małej broni i lekkiego uzbrojenia z 17 grudnia 1998 r. Zgodnie z art.1.1 decyzji Rady dotyczącej wkładu Unii Europejskiej w zwalczanie destabilizującego gromadzenia i rozprzestrzeniania małej broni i lekkiego uzbrojenia w Albanii z 29 listopada 2001 r.²², Unia Europejska będzie wspierać gromadzenie broni w Albanii, w tym zarządzanie danymi i informacjami statystycznymi w tym zakresie, rejestrację i kontrolę nad tą bronią oraz współpracę i wymianę informacji między państwami. W art.1.2 decyzji Rady dotyczącej wkładu Unii Europejskiej w zwalczanie destabilizującego gromadzenia i rozprzestrzeniania małej broni i lekkiego uzbrojenia w Kambodży z 15 listopada 1999 r.²³ Unia Europejska zobowiązała się do udzielenia pomocy rządowi w Kambodży w zakresie tworzenia przepisów prawnych dotyczących między innymi posiadania, użycia i handlu tym rodzajem uzbrojenia oraz usprawnienia rejestracji i zapewnienia bezpieczeństwa posiadanej broni. W tym celu (art.2) miał zostać ustanowiony specjalny wysłannik Unii Europejskiej w Phnom Penh („*Project Manager*”). Jego status i zakres działania został określony w Aneksie dołączonym do decyzji. W szczególności wysłannik ten został zobowiązany do regularnego składania sprawozdań Radzie Unii Europejskiej lub wyznaczonym przez nią organom (art.2.3). W wykonywaniu swoich zadań wysłannik współpracuje z lokalnymi misjami państw członkowskich i Komisji w Kambodży (art.2.4). Do zadań tych należy m.in. współpraca z lokalnymi urzędnikami szczebla ministerialnego, w tym zwłaszcza z ministrem odpowiedzialnym za sprawy wewnętrzne, w celu rozwoju odpowiednich norm prawnych oraz organizacji szkoleń i przeprowadzania misji ustalenia faktów.

tów zbrojnych. Kryterium czwartym jest zachowanie pokoju, bezpieczeństwa i stabilizacji w danym regionie. Kryterium piąte dotyczy bezpieczeństwa narodowego państw członkowskich Unii Europejskiej oraz państw z nimi zaprzyjaźnionych i państw sojuszników. Kryterium szóste wiąże się z postawą państwa – nabywcy wobec społeczności międzynarodowej, a w szczególności jego stosunkiem do terroryzmu, charakterem jego sojuszy i poszanowaniem przez to państwo prawa międzynarodowego. Kryterium siódme stanowi istnienie ryzyka zmiany przeznaczenia uzbrojenia w państwie – nabywcy lub jego reeksport na niepożądanych warunkach. Kryterium ósmym jest zgodność eksportu uzbrojenia ze zdolnością techniczną i gospodarczą państwa – nabywcy.

²² OJ 2003, L. 318, s. 1.

²³ OJ 2003, L. 294, s. 5.

Na podstawie art. 1 decyzji Rady dotyczącej wkładu Unii Europejskiej w zwalczanie destabilizującego gromadzenia i rozprzestrzeniania małej broni i lekkiego uzbrojenia w Mozambiku z 17 grudnia 1999 r.²⁴ Unia Europejska będzie przyczyniała się do gromadzenia i zniszczenia broni w Mozambiku, poprzez pomoc w prowadzeniu wspólnych operacji transgranicznych między policją południowoafrykańską i policją Mozambiku. W tym celu misje państw członkowskich i lokalni przedstawiciele Komisji będą monitorować przeprowadzanie tego rodzaju operacji transgranicznych. W decyzji Rady, dotyczącej układu Unii Europejskiej w zwalczaniu destabilizującego gromadzenia i rozprzestrzeniania małej broni i lekkiego uzbrojenia w Południowej Osetii z 14 grudnia 2000 r.²⁵ Unia Europejska zobowiązała się do wspierania kontroli, gromadzenia i zniszczenia małej broni i lekkiego uzbrojenia w Południowej Osetii (art. 1.1). W tym celu (art. 1.2) Unia Europejska będzie udzielać pomocy Centrum Koordynacji Połączonych Sił Pokojowych w Południowej Osetii w koordynacji działalności agencji zajmujących się wdrażaniem prawa i korzystaniem z baz danych o przestępstwach (podpunkt a), Połączonej Grupie Dochodzeniowej w Południowej Osetii (podpunkt b) oraz jednostkom odpowiedzialnym za zgromadzenie małej broni i lekkiego uzbrojenia oraz ich transport do miejsc składowania w celu zniszczenia (podpunkt c). W szczególności pomoc udzielana przez Unię Europejską może mieć formę dostaw sprzętu (art. 1.3). Komisja (art. 2.2) została zobowiązana do monitorowania i oceny skuteczności takich dostaw oraz użycia sprzętu. W tym celu powinna ona współpracować z lokalnymi misjami państw członkowskich w Południowej Osetii (art. 2.4). Następnie Komisja powinna przedstawić sprawozdanie Radzie Unii Europejskiej (art. 2.3).

Zgodnie z art. 1.1 decyzji Rady dotyczącej układu Unii Europejskiej w zwalczaniu destabilizującego gromadzenia i rozprzestrzeniania małej broni i lekkiego uzbrojenia w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach z 12 marca 2001 r.²⁶, Unia Europejska będzie wspierać działania podejmowane przez regionalne centrum ONZ ds. Pokoju, Rozbrojenia i Rozwoju w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach (tzw. Centrum). W szczególności Unia Europejska będzie udzielać pomocy Centrum w szkoleniu urzędników celnych i policjantów oraz tworzeniu baz danych w zakresie gromadzenia małej broni i lekkiego uzbrojenia w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach (art. 1.2).

W odniesieniu do środków przejrzystości, we wspólnym działaniu dotyczącym układu Unii Europejskiej w zwalczaniu destabilizującego gromadzenia i rozprzestrzeniania małej broni i lekkiego uzbrojenia z 17 grudnia

²⁴ OJ 1999, L. 326, s. 73.

²⁵ OJ 2000, L. 326, s. 1.

²⁶ OJ 2001, L. 72, s. 1.

1998 r. wskazuje się na potrzebę ustanowienia międzynarodowego systemu przejrzystości i otwartości w handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem, obejmującego rejestry regionalne i regularną wymianę informacji dotyczących eksportu i importu małej broni i lekkiego uzbrojenia (art. 3e).

5. Ustawodawstwo wewnętrzne Polski

W ustawodawstwie wewnętrznym Polski brak na dzień dzisiejszy aktu prawnego dotyczącego bezpośrednio handlu małą bronią i lekkim uzbrojeniem. Do handlu tego rodzaju uzbrojeniem należy więc stosować odpowiednio przepisy prawne regulujące handel bronią. W szczególności znajdują tu zastosowanie postanowienia ustawy o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa z 29 listopada 2000 r.²⁷

²⁷ Dz.U. 2000, Nr 119, poz. 1250.